

SZENT ISTVÁN EGYETEM

**A TURIZMUS HATÁSA A TÉRGAZDASÁG FEJLŐDÉSÉRE
MAGYARORSZÁGON**

Nagy Adrienn

Gödöllő

2016.

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: gazdálkodás- és szervezéstudományok

Vezetője: **Dr. Lehota József**
egyetemi tanár, MTA doktora
SZIE, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet

Témavezető: **Dr. Káposzta József**
egyetemi docens, közgazdaságtudomány kandidátusa
SZIE, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar,
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK	4
2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN.....	7
2.1. A vizsgálat időbeli és térbeli lehatárolása	7
2.2. A vizsgálatba bevont mutatók analízise	7
2.3. A vizsgálat első pillére- komplex idegenforgalmi hatásmutató vizsgálata	8
2.4. A vizsgálat második pillére- komplex fejlettségi mutató változóival bővített index.....	10
2.5. A vizsgálat harmadik pillére- az első két pillér eredményeit befolyásoló tényezők vizsgálata	11
3. KUTATÁSI EREDMÉNYEK.....	13
3.1. A vizsgálat első pillérének eredményei.....	13
3.2. A vizsgálat második pillérének eredményei.....	15
3.3. A vizsgálat harmadik pillérének eredményei	17
3.3.1. <i>További befolyásoló tényezők vizsgálata</i>	18
3.3.2. <i>Európai Unió pályázati források</i>	21
3.4. Új és újszerű tudományos eredmények.....	25
4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	27
5. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	34

*„Nem a termékeny lapály, hegyek, ásványok, éghajlat teszik a közerőt,
hanem az ész, amely azokat józanon használni tudja.,,
(Gróf Széchenyi István)*

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, A KITŰZÖTT CÉLOK

Napjaink térgazdaságának fejlődését az egyre erősödő globalizációs folyamatok, a nem anyagi jellegű erőforrások felértékelődése és a gyorsuló technológiai váltások befolyásolják. A globalizáció tekintetében új értelmet nyernek a különböző folyamatok, nemzetközi szinten meghatározó a munkamegosztásban betöltött szerep, a területi egységek pedig specializációra kényszerülnek a differenciáltan rendelkezésre álló erőforrások miatt, mely a helyi adottságok szerepét is átértékeli. Ennek megfelelően a lokális szint egyre inkább felértékelődik, mivel a vállalatok tartós versenyelőnyei itt koncentrálódnak, és a helyi szereplők összefogásukkal érvényre tudják juttatni gazdaságfejlesztési elképzeléseiket. Meggyőződésem, hogy az adott tér endogén forrásaira alapozott gazdaságfejlesztés az egyik alapja a terület- és vidékfejlesztésnek.

A téma aktualitása

Napjaikban (és nem csak hazánkban) egyre több területfejlesztési tanulmányban, gazdaságfejlesztési stratégiában kap meghatározó szerepet az idegenforgalomra, a belföldi turizmus különböző típusaira épülő fejlesztési irány. Ennek megfelelően disszertációmban én is igyekeztem ezt a hazánkban is hangsúlyos fejlesztési stratégiát kiemelten kezelni. Disszertációmban a vidéki térgazdaság fejlesztését a turizmus szektor vizsgálatán keresztül elemeztem, mivel meggyőződésem, hogy természeti, gazdasági és humán erőforrásaink harmonikus összhangján keresztül jelentős potenciállal rendelkezünk ezen fejlesztési irány tekintetében. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a turizmus az endogén források vizsgálatán keresztül egy-egy térség kiegészítő húzó ágazatává válhat, közvetve és közvetlenül jövőképet teremtve az ott élők számára. Az előző években végzett kutatásaim során bebizonyosodott, hogy a 2007-2013-as, és az azt megelőző programozási időszakban is Magyarország kiemelten kezelte a turizmushoz kapcsolódó tervezési és fejlesztési feladatokat, legtöbbször olyan hátrányos területeken is, ahol valószínűleg nem számíthatnak jelentősebb számú turisztikai forgalomra. Annak ellenére, hogy az ország alapvetően kedvező turisztikai adottságokkal rendelkezik, úgy gondolom, nem minden térségben adottak azok az alapvető ilyen irányú fejlesztések, hiszen a természeti adottságok mellett fontos a gazdasági, infrastrukturális és humán feltételek optimális megléte. Ezt alapelveként megfogalmazva meggyőződésem

szerint fontos vizsgálni minden térség esetében a fejlesztési stratégia prioritásainak irányait, benne a turizmus lehetőségét is. Egy térség növekedési esélyeinek megismeréséhez mindenképpen fel kell tárni a szűkebb és tágabb környezetének belső adottságait, a rendelkezésre álló sikertényezőket, illetve a külső tényezők befolyását, azok hasznosítási lehetőségeit.

Kitűzött célok, kiinduló hipotézisek

Disszertációm első részében áttekintettem az alapvető gazdaságfejlesztési modellek történelmi fejlődését, valamint a lokalizáció fontosságát. Az endogén forrásokra alapozott gazdaságfejlesztést kiemelten kezeltem, hiszen a vizsgálatomhoz kapcsolódó megállapítások során igyekeztem ezen gazdaságfejlesztési modell alapjait szem előtt tartani. Véleményem szerint fontos feltérképezni, hogy a helyi gazdaság számára milyen kapacitások, erőforrások állnak rendelkezésére, ezzel egy időben milyen problémák tárhatók fel, és milyen lehetőségek rejlenek megoldásként a külső források figyelembevételével. Kutatásom fő témája volt ezen erőforrások feltérképezése különös tekintettel a turizmus nemzetgazdasági ág figyelembevételével. Disszertációm célja volt elsősorban Magyarország gazdasági potenciál-változásának, tendenciáinak átfogó elemzése, különös tekintettel a kistérségi szint fejlődési lehetőségeire, melyek között kiemelt vizsgálati irányom volt a turisztikai fejlesztések és azok gazdaságfejlesztési hatásai.

Kutatásomban ezért az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- Hogyan jellemezhető ma Magyarország turisztikai helyzetképe?
- Mely területek emelkednek ki ebben a szektorban, mi ennek az oka?
- Milyen gazdasági mutatók változása, fejlesztési irányok bevezetése gyakorolja a legnagyobb hatást a vidéki tér fejlődésében?
- Az Európai Unió forrásallokáció minden esetben segítséget nyújt-e a fejlődésben?
- Lehet-e a turizmus fejlesztése kitörés a periférikus helyzetből?

Mindezeket figyelembe véve kutatási témámban célul tűztem ki, hogy

- vizsgáljam a nemzetközi és hazai térgazdaság fejlesztésének változásait, azok irányait,
- elemezzem a helyi gazdaságfejlesztés endogén forrásaira alapozott modellek főbb összefüggéseit,
- kutassam a turizmus gazdaságélénkítő hatásait, illetve körvonalazzam, miként hatnak a hazai vidék térgazdaság fejlődésére,

- megvizsgáljam a turizmusban élenjáró és lemaradó területek térbeli elhelyezkedését Magyarországon,
- javaslatokat fogalmazok meg a magyarországi kistérségek turizmus nemzetgazdasági ágához kapcsolódó fejlesztési lehetőségeire.

Mindezek alapján az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

H1: A turisztikai versenyképesség mérésére alkalmazott nemzetközi és hazai módszerek nem adnak teljes képet a szektor tényleges működési mechanizmusairól, továbbá mérésük lokális szinten korlátozott vagy egyáltalán nem megvalósítható.

H2: A turizmus feltétele a külső környezeti feltételek biztosítása, annak stabilitása. A külső környezet fejlődése pozitív hatást gyakorol a vidéki térgazdaság növekedésére, mely a turisztikai potenciál növekedését is generálja.

H3: A turizmus szempontjából élenjáró területek Magyarországon a regionális pólusok valamint a nemzetközi tengely mentén elhelyezkedő térségek. Ezeken a területeken kívül eső, periférikus kistérségek turizmushoz köthető gazdaságélénkítő törekvései legtöbbször nem elegendők a térség számára.

H4: A turizmusfejlesztéshez kapcsolódó európai uniós pályázati források felhasználása nem minden térségben generált kielégítő eredményeket a hosszú távú fenntartható fejlődés megalapozásához. A turizmus külső környezetének fejlődése nélkül a turizmusfejlesztési törekvések nem érik el a kívánt hatást, az ágazat fejlődéséhez kizárólag a turizmusfejlesztéshez kapcsolódó források allokációja nem elégséges.

Disszertációmban tehát törekedtem arra, hogy az általam megfogalmazott hipotézisek állításait a kitűzött célok mentén megvizsgáljam, a felmerült kérdéseket megválaszoljam. A vizsgálat eredményeként megfogalmaztam az új és újszerű tudományos eredményeimet, valamint a kutatás során levont következtetéseim alapján javaslatokat tettem azok lehetséges megoldásaira.

2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

2.1. A vizsgálat időbeli és térbeli lehatárolása

Doktori dolgozatom legfőbb célkitűzése az volt, hogy feltérképezzem Magyarország turisztikai helyzetképét. Kísérletet tettem arra, hogy LAU1 - azaz kistérségi szinten - elemezzem a térségekhez kapcsolódó legfőbb mutatókat az előző – már lezárult - Európai Unió programozási időszakokra vonatkozóan. Ahhoz, hogy a változásokat érzékeltetni tudjam, a programozási időszak kezdetét és végét tanulmányoztam, azaz a 2007-es és a 2013-as éveket vizsgáltam meg részletesebben. A teljes kutatáshoz szükséges adatbázis szekunder forrásokból állt rendelkezésemre, melyet a Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatási Adatbázis/Területi Statisztika adataiból, valamint az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR)/Területi Statisztikai Adatok (TSTAR)/Egyéb adatok adatbázisaiból gyűjtöttem össze az általam meghatározott évekre vonatkozóan. Az adatbázis elemeit minden esetben a kistérségek állandó népességével (fő) és területi adataival (km²) arányosítottam. A kistérségek besorolása több esetben is módosult a kiválasztott éveket tekintve. 2007-ben 174 kistérség került lehatárolásra, míg 2013-ra ez a szám 175-re módosult. A könnyebb értelmezhetőség és összehasonlítás miatt a 2007-es kistérségi besorolást vettem alapul, és 2013-ban is 174 kistérség adataival számoltam.

2.2. A vizsgálatba bevont mutatók analízise

A mutatók közötti összefüggések vizsgálatában, valamint azok elemzésének végrehajtásában az „SPSS Statistics 23” program volt segítségemre. A változók több szempontból történő vizsgálata, értékelése és összehangolása során különböző többváltozós statisztikai elemzési módszert használtam, melynek kivitelezését a fent említett program nagymértékben segítette. A vizsgálati elemek közötti összefüggések elemzésére a korrelációs számítás módszerét választottam. A korrelációs számításon kívül ellenőriztem az adatok megfelelőségét a Kaiser-Meyer-Okin (KMO) kritérium és a Bartlett-teszt alapján is. Vizsgálati módszereim között fontos elem volt a hierarchikus klaszteranalízis összevonó eljárásának alkalmazása is. Így lehetőségem nyílt a változók klaszterbe sorolására, és azok könnyebb értelmezésére.

2.3. A vizsgálat első pillére- komplex idegenforgalmi hatásmutató vizsgálata

Vizsgálataim első pillérét a komplex idegenforgalmi hatásmutató (TPI) magyarországi vonatkozásai adták. Célom volt, hogy a mutató módszertani háttérét figyelembe véve az általam meghatározott években elemezzem a kistérségek turisztikai rangsorát. A mutató lényege, hogy három dimenziót együttesen mérve (gazdasági, társadalmi és környezeti hatás) állít elő egy komplex mutatót. A vizsgált területek:

1. **Gazdasági hatás:** a beutazó turisták egy főre jutó turisztikai költsége;
2. **Környezetre gyakorolt hatás:** szállodai szobák száma egy négyzetkilométeren;
3. **Társadalmi hatás:** átlagos napi látogatók száma 1000 lakosra.

- Gazdasági hatás mérése: ($_{eco}TPI_k$)

$$\frac{(_{eco}X_k - _{eco}X_{kmin})}{(_{eco}X_{kmax} - _{eco}X_{kmin})}$$

- Környezeti hatás mérése: ($_{env}TPI_k$)

$$\frac{(_{env}X_k - _{env}X_{kmin})}{(_{env}X_{kmax} - _{env}X_{kmin})}$$

- Társadalmi hatás mérése: ($_{soc}TPI_k$)

$$\frac{(_{soc}X_k - _{soc}X_{kmin})}{(_{soc}X_{kmax} - _{soc}X_{kmin})}$$

$_{eco}X_k$ vagy $_{env}X_k$ vagy $_{soc}X_k$: az adott mutató (eco/env/soc) értéke az adott térségben (k);

$_{eco}X_{kmin}$ vagy $_{env}X_{kmin}$ vagy $_{soc}X_{kmin}$: az adott mutató (eco/env/soc) legalacsonyabb értéke az összes vizsgált térség adatai közül (k);

$_{eco}X_{kmax}$ vagy $_{env}X_{kmax}$ vagy $_{soc}X_{kmax}$: az adott mutató (eco/env/soc) legmagasabb értéke az összes vizsgált térség adatai közül (k).

A fent ismertetett három részindex alapján kiszámolható az adott térségre vonatkozó három fő hatástípus, majd ezek számtani átlaga hozza létre a „Tourism Penetration Index” értékét azaz a komplex idegenforgalmi hatásmutatót.

„Tourism Penetration Index”- Komplex Idegenforgalmi Hatásmutató

$$\Sigma TPI_k = \frac{eco TPI_k \left(\frac{(eco X_k - eco X_k \min)}{(eco X_k \max - eco X_k \min)} \right) + env TPI_k \left(\frac{(env X_k - env X_k \min)}{(env X_k \max - env X_k \min)} \right) + soc TPI_k \left(\frac{(soc X_k - soc X_k \min)}{(soc X_k \max - soc X_k \min)} \right)}{TPI_n}$$

ahol

$eco TPI_k$ vagy $env TPI_k$ vagy $soc TPI_k$: az adott térség (k) részindexe;

TPI_n : részindexek elemszáma;

ΣTPI_k : adott térség (k) komplex idegenforgalmi hatásmutatója.

Az adatgyűjtés során számos akadállyal szembesültem, ami megnehezítette a mutató egyértelmű használatát, hiszen probléma az országos szint alatti hiányos adatbázis. A gazdasági hatás mérésére szolgáló részindex a beutazó turisták egy főre jutó turisztikai költségét vizsgálja. Ez a mutató a kistérségekre vonatkozóan hiányzik az elérhető adatbázisokból. Azon logikai összefüggésből kiindulva, hogy a térségben tartózkodó turisták ott eltöltött vendégéjszakai összefüggést mutathatnak a költségükkel, a gazdasági hatás mérését a vizsgálatomban az alábbiak szerint módosítottam:

Gazdasági hatás

$eco TPI_k$ = Vendégéjszakák száma a kereskedelmi és magán szálláshelyeken, 1000 lakosra (fő)

A komplex idegenforgalmi hatásmutató a gazdasági tényezők mellett a környezeti hatásokat is figyelembe vette a mérés során, mely az eredeti számítások szerint a „szállodai szobák száma egy négyzetkilométeren” mutatószámmal kalkulál. A környezeti hatás vizsgálata az eredeti indexhez képest némileg módosult.

Környezeti hatás

$env TPI_k$ = Kereskedelmi és magán szálláshelyek férőhelyeinek száma km^2 -ként

Az index harmadik nagy részeleme a társadalmi hatások vizsgálata. Ez a részindex nem igényelt módosítást.

Társadalmi hatás

$soc TPI_k$ = Látogatók száma 1000 lakosra

A korreláció-mérés erős pozitív kapcsolatot ($0,7 < r < 1$) állapított meg a mutatók között, ami megerősített abban, hogy a vizsgálatba bevont változók alkalmasak a komplex fejlettségi mutató számítására kistérségi szinten is, így nem láttam akadályát az elemzés kiértékelésének.

2.4. A vizsgálat második pillére- komplex fejlettségi mutató változóival bővített index

A vizsgálat első pillérének változói alapján úgy ítélt meg, hogy a mutató módosításra szorul. Vizsgálataim második pillérét tehát a komplex fejlettségi mutató 32 változóból álló részlemeinek kutatásomba történő bevonása adta. A komplex fejlettségi mutató meghatározza, hogy a települések között milyen fejlettségi szintkülönbség mutatható ki több mutató együttes figyelembevételével. A komplex mutató figyelembe veszi a térségek gazdasági, társadalmi, infrastrukturális, foglalkoztatási, szociális helyzetét, mely részmutatók körét a 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat 3. számú mellékletében határozták meg. A korrelációs értékek számítása után összesen 9 változóval bővítettem az elemzést, melyeket az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat: Vizsgálatba bevont fejlettségi mutatók

	Komplex fejlettségi mutató
I. Gazdasági mutatók	1. Működő vállalkozások száma 1000 lakosra, db
	2. A kiskereskedelmi boltok 1000 lakosra jutó száma, db
	3. A szolgáltatásban foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakból, %
	4. Az önkormányzatok helyi adóbevétele, Ft
II. Infrastrukturális mutatók	5. A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában, %
	6. A telefon- főállomások (ISDN-nel együtt) 1000 lakosra jutó száma, db
III. Társadalmi mutatók	7. A személygépkocsik 1000 lakosra jutó száma, db
	8. Népsűrűség (fő/km ²)
IV. Szociális mutatók	9. A 18-x éves, legalább középiskolai érettségivel rendelkezők aránya, %

Forrás: 67/2007. (VI. 28.) OGY határozat alapján saját szerkesztés, 2015.

A kistérségek fejlettségének meghatározásához felhasznált 9 változó összehasonlíthatóvá tételéhez skála összehangoló transzformációt végeztem a komplex idegenforgalmi hatásmutatónál is használt indexkészítés segítségével, amit korábban már ismertettem. Az így kialakult skála már alkalmas volt az

értékek összehasonlítására, és a mutatórendszerbe történő integrálására. A mutatók transzformációja után kiszámoltam azok kistérségre vonatkozó értékét, és bevontam azokat a vizsgálatba, módosítva ezzel az első pillér mutatóinak eredmény-kimenetelét. A bővítéssel 12 részindexből álló komplex mutatórendszert kaptam, melyet idegenforgalmi potenciál indexnek neveztem el. Az index kiszámításának képletét a részindexek számának változása miatt az alábbiak szerint módosítottam:

Idegenforgalmi Potenciál Index (IPI)

$$IPI_t = \frac{\sum_{ri}^{n=12} IPI_{ri,t} \left(\frac{vX_t - vminX_{t0}}{vmaxX_{t0} - vminX_{t0}} \right)}{ri IPI_{n=12}}$$

ahol

t: adott területi egység;

ri IPI_t: az adott területi egység idegenforgalmi potenciál részindexe;

vX_t: az adott területi egység változójának értéke;

vminX_{t0}: a legkisebb változó értéke az összehasonlítani kívánt területi egységek változói közül;

vmaxX_{t0}: a legnagyobb változó értéke az összehasonlítani kívánt területi egységek változói közül;

n: részindexek száma.

A mutatók bővítésével az volt a célom, hogy megvizsgáljam, vajon az első pillér során kapott eredmények alapjaiban hasonlóságot vagy különbözőséget mutatnak-e a második – bővített - pillér kategóriáival szemben. Célom volt, hogy körülhatároljam azokat a térségeket, amelyek a 2007-es és 2013-as komplex idegenforgalmi hatásmutató alapján még nem élenjárók, de a növekedéshez szükséges feltételekkel rendelkeznek.

2.5. A vizsgálat harmadik pillére- az első két pillér eredményeit befolyásoló tényezők vizsgálata

A vizsgálat harmadik pillérében igyekeztem kiértékelni azokat az eredményeket, melyeket az első és második pillér vizsgálata során kaptam. Próbáltam körvonalazni azokat a főbb tényezőket, amelyek befolyással vannak a komplex idegenforgalmi hatásmutató és az idegenforgalmi potenciál index pozitív vagy negatív irányú elmozdulására.

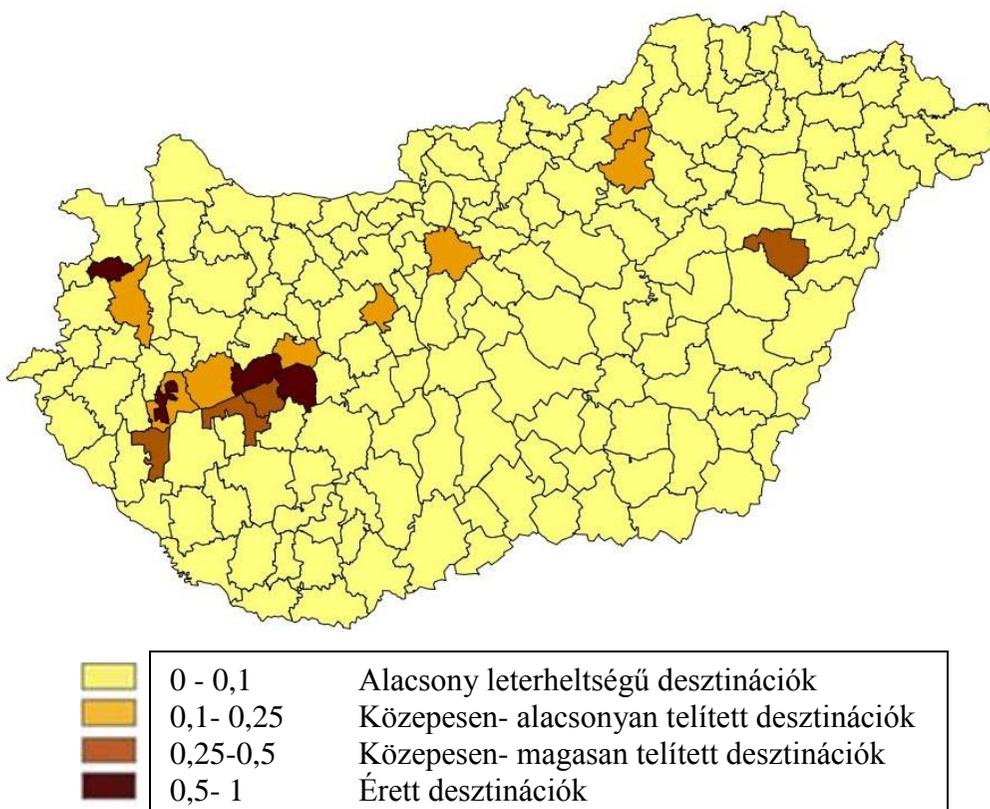
Elsőként arra kerestem a választ, hogy vajon a nagyvárosi centrumok jelenléte hogyan befolyásolja a turisztikai szempontból periférikus térségek helyzetét, illetve hogy a regionális pólusoknak meghatározó előnyük van-e a turizmus szempontjából is a többi térséggel szemben. Magyarország településhálózati sajátosságait szem előtt tartva fontosnak tartottam körvonalazni az urbánus és rurális területek térbeli koncentrációját, melynek meghatározásához kiszámoltam a magyarországi kistérségek „urbanitás-ruralitás indexét”. Az index megmutatja, hogy az adott térség lakosságának hány %-a él 120 fő/km² népsűrűség feletti településen. Ezzel az volt a célom, hogy rámutassak arra a feltételezésemre, hogy a regionális pólusoknak meghatározó szerepük van a turizmus szempontjából is, így a rurális területek helyzete nehezebbé válik.

A változók befolyásoló erejének vizsgálata mellett igyekeztem az európai uniós pályázati források elemzésére is kitérni. Megvizsgáltam a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által gyűjtött adatokat, mely pályázati forrásokat az Új Magyarország Fejlesztési Terv és az Új Széchenyi Terv időszaka alatt a Regionális Operatív Programok keretein belül lehetett elnyerni „Turizmusfejlesztés” témában. Ezzel párhuzamosan vizsgáltam az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programhoz kapcsolódó, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal által koordinált pályázatok megvalósulását is, ahol a III. tengely- Vidékfejlesztési intézkedések „Turisztikai tevékenységek ösztönzésére nyújtandó támogatások” alprogramja az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) támogatásával valósult meg. A kifejezetten turisztikához köthető pályázatok mellett ugyanerre az időszakra vonatkoztatva kitértem a gazdaságfejlesztési, infrastruktúrafejlesztési vidék- és területfejlesztési támogatások vizsgálatára is, melyhez szintén az Új Magyarország Fejlesztési Terv és az Új Széchenyi Terv időszaka alatt nyújtott támogatásokat gyűjtöttem össze. Ezzel az volt a célom, hogy rávilágítsak arra, hogy a turisztikai beruházások önmagukban is hatékonyan megvalósíthatóak-e vagy kizárólag más fejlesztési források igénybevétele mellett érhető el a hosszú távú eredmény.

3. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1. A vizsgálat első pillérének eredményei

A vizsgálatom első pilléréként Magyarország kistérségeinek komplex idegenforgalmi hatásmutatóját számítottam ki és elemeztem a 2007-es és 2013-as évekre vonatkozóan. Az ismertetett módszertan alapján kiszámoltam a kistérségekhez kapcsolódó értékeket, megvizsgáltam azok változásának mértékét és irányát is. Megállapítható, hogy 2007-ről 2013-ra a 174 kistérségből 110 esetben történt növekedés a mutatót tekintve, 64 esetben pedig csökkent annak értéke. Összességében egy általános, országos javulást tapasztalhatunk az idegenforgalom terén. Az idegenforgalmi hatásmutató térbeli eloszlása nem változott nagymértékben 2013-ra, a 2007-ben kiemelkedő 16 kistérség többnyire megőrizte vezető pozícióját, némi átalakulás jellemezte azok rangsorban meghatározott helyét. A kistérségeket TPI értékeik alapján kategóriákba soroltam (1. ábra), a kategóriákat klaszterelemzés segítségével alakítottam ki.

1. ábra: A komplex idegenforgalmi hatásmutató alakulása 2013-ban

Forrás: KSH, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

Az 1. ábrán látható az a már korábban is ismert tény, hogy Magyarország turizmusát főleg a Balaton és Budapest határozza meg nagymértékben, a turistaérkezések száma döntően ezekben a térségekben realizálódik, és a vidéki nagyvárosok, azok agglomerációi kisebb mértékben részesülnek a turizmus nagymértékű hatásaiból. A hazai idegenforgalmi kínálat egyik legjellemzőbb hátránya a térképen is látható erős területi koncentráció, az egyenetlen turisztikai terhelés. A szektor sajátosságaiból adódóan a nyári időszakra tehető időbeni koncentrátsága mellett a területi összpontosulás kihívásaival is küzd. Turisztikai szempontból a legmeghatározóbb desztinációk tehát egyértelműen vízkészletünknek köszönhetik előnyüket a főváros központi szerepe mellett. Összességében tehát megállapítható, hogy a komplex idegenforgalmi mutató számítása alapján kiemelkedő változás nem történt a kistérségek turisztikai helyzetét tekintve.

Megfogalmaztam azokat a hiányosságokat, tapasztalatokat, amelyeket a komplex idegenforgalmi hatásmutató vizsgálatának folyamata során érzékelttem az általam vizsgált térségre vonatkozóan:

- az eredeti mutató változói az országos szint alatt nehezen vagy egyáltalán nem elérhetőek az adatbázisokban, így a kutató a részelemek bevonásakor becslésekre hagyatkozik vagy az eredeti változókat módosítani kényszerül a megítélése szerint hasonló elemekre;
- a TPI kizárólag a külföldi vendégforgalom áramlását vizsgálja, amely Magyarország esetében nem ad teljes képet, hiszen a belföldi vendégforgalom is jelentős;
- az országban jelentős a nem magasan minősített (4-5 csillagos) szálláshelyeknek a használata is, azok bevétel-generáló funkciója nem elhanyagolható, így az ország sajátosságait figyelembe véve ezeknek a szálláshelyeknek a jövedelemtermelő képességét is számításba kell vennünk;
- a komplex fejlettségi mutató csupán három részelemből tevődik össze, mely elemek kizárólag a turisztikára koncentrálnak, de megítélésem szerint a vizsgálat mégsem nevezhető három elem figyelembevételével komplexnek;
- a mutató nem veszi figyelembe a turizmus külső környezetét, egyáltalán nem számol azok egyenes vagy fordított arányú hatásaival annak ellenére, hogy tudjuk, a turizmus nehezen körülhatárolható tevékenység, számtalan közvetett- és közvetlenül generált hatással.

A fent felsorolt tapasztalatok ösztönöztek arra, hogy a vizsgálati elemeket kiszélesítsem, és próbáljak a felmerült problémákra megoldást találni. Az

eredmények alapján tehát látható, hogy a 16 vezető desztinációnak egyértelmű előnye van a többivel szemben a vendégéjszakák, látogatók és szálláshelyek tekintetében, ám ez nem azt jelenti, hogy a többi térség nem rendelkezik azokkal az erőforrásokkal, amelyek megfelelő feltételeket biztosítanak a szektor kiegészítő gazdasági szerepére. Így a TPI számolásából kapott eredmények alapján véleményem szerint azok a térségek határolhatók le elsősorban, ahol a turizmus és az ahhoz kapcsolódó feltételek megteremtése, mint vezető gazdasági ág szerepel.

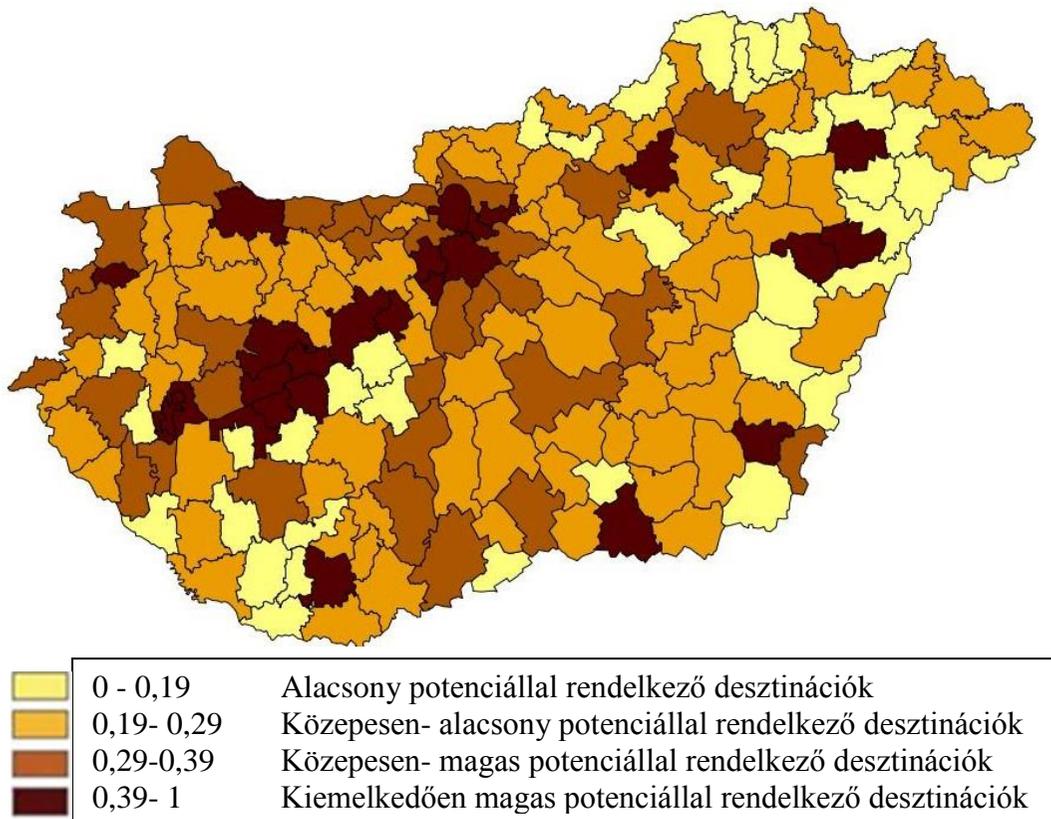
3.2. A vizsgálat második pillérének eredményei

A magyarországi kistérségek komplex idegenforgalmi hatásmutató alapján történő lehatárolása után úgy ítélt meg, hogy a meglévő alapmutatókat további 9 mutatóval bővíttem ki a korábbi ismertetés alapján, áthidalva ezzel azt, hogy csak három részlem megismerése alapján kategorizáljuk a térségeket. Fontosnak tartom, hogy az alapvetően többtényezős turizmus gazdasági ág vizsgálatakor foglalkozzunk annak befolyásoló környezetével is. A komplex idegenforgalmi hatásmutatóval összekapcsoltam azokat a változókat, amelyek talán a legszorosabb kapcsolatban állnak a turisztikai tényezőkkel. Véleményem szerint ezen tényezőknek a pozitív vagy negatív irányú változása a turizmus nemzetgazdasági ágban is érzékelhető hatásokat eszközöl. Az új mutatókkal bővített indexet idegenforgalmi potenciál indexnek neveztem el.

A 2007-re érvényes idegenforgalmi potenciál alapján megállapítható, hogy az idegenforgalmi hatásmutatóhoz képest enyhült a kategóriák közötti erőteljes különbség. A TPI szerinti érett desztinációk ezen mutatók alapján is megőrizték vezető pozíciójukat, ami alapján következtethető, hogy a turizmus szektor sikerességének feltétele a megfelelő gazdasági, társadalmi és infrastrukturális stabilitás. A 2007-es év elemzése után természetesen megvizsgáltam a 2013-as értékeket is.

A 2013-as térképi ábrázolás (2. ábra) alapján jól látható ezen térségek térbeli lehatárolása, mely elhelyezkedés többnyire szórta jellemzi az országot. Megtalálhatók azonban nagyobb központok továbbra is, pl. a Balaton és Velencei-tó környéke, Budapest- Pest megye, a Nyugat- Magyarországi határmenti térségek, a Duna mentén elhelyezkedő térségek északon és délebbre is, valamint az Északi-középhegységben lévő kistérségek egy része.

Elemeztem a 37 legrosszabban teljesítő térséget is, melyek 2013-ra sem értek el kategória-ugrást. Megállapítható, hogy bár az idegenforgalmi potenciál indexük kivétel nélkül növekedett, alapjaiban ez mégsem hozott jelentős változást.

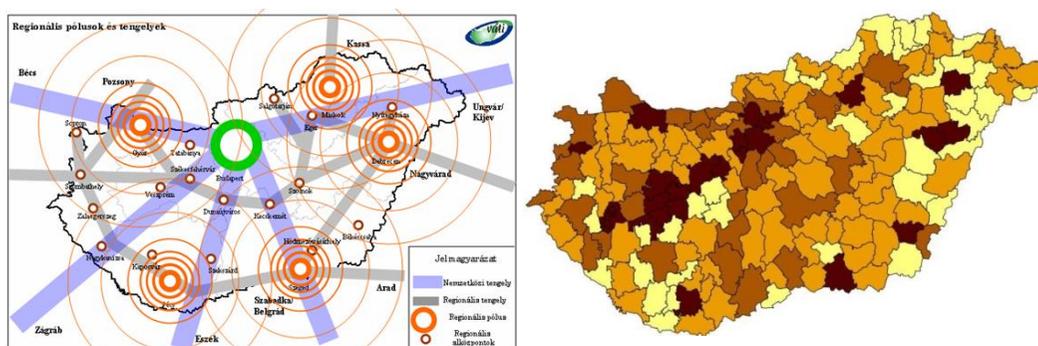
2. ábra: A kistérségek idegenforgalmi potenciál indexe, 2013-ban

Forrás: KSH, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

Az idegenforgalmi potenciál index kiszámításának eredményei alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a komplex idegenforgalmi hatásmutatóhoz képest részletesebb meghatározást kapunk a turizmus külső környezetével kapcsolatban. Úgy tűnik, hogy azok a térségek, amelyek élenjáróak, olyan erőforrásokkal és feltételekkel rendelkeznek, melyek lehetővé teszik számukra a turizmus fejlesztését. Így megállapítható, hogy a külső környezet stabilitása egyértelmű előfeltétele a turizmus hatékony működésének. A külső környezet pozitív változásai megteremtik turizmus potenciál alapjait is. A vizsgálat második pillérének adatai alapján megállapítottam, hogy a 2013-as adatokat tekintve növekedést figyelhetünk meg a kategóriák kapcsán. Azért, hogy pontosabb képet kapjak a területi elhelyezkedés okairól megvizsgáltam, hogy mely tényezők befolyásolhatják egyes területek kedvező pozícióját a rangsorban.

3.3. A vizsgálat harmadik pillérének eredményei

A 2013-as évre vonatkozó idegenforgalmi potenciál index értékeiket tekintve az első, ami megállapítható a 3-4. ábrák térképei alapján, hogy a turizmusban élenjáró területek térbeli elhelyezkedése nagymértékű hasonlóságot mutat a 97/2005.OGY határozat alapján elfogadott, Országos Területfejlesztési Koncepció során lehatárolt regionális pólusok és tengelyek területi vetületével (ez a megállapítás a 2007-es évre vonatkozó idegenforgalmi potenciál index értékeiket tekintve is igaz). A meghatározott pólusok gazdasági, társadalmi és infrastrukturális fejlettsége jelentős előnyt jelent a többi térséggel szemben, mely mellett a regionális alközpontok szerepe is meghatározó. A turizmusban kevésbé jól teljesítő kistérségek a regionális és nemzetközi tengelyek metszéspontjai közé eső területeken helyezkednek el, jellemzően a pólus-központok tágabb zónáiban.

3. ábra- 4. ábra: Regionális pólusok és tengelyek térbeli elhelyezkedése, és az idegenforgalmi potenciál index értékei alapján elhelyezkedő kistérségek, 2013.

Forrás: 97/2005.OGY HATÁROZAT, OTK, 2015, KSH, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

A fejlett pólusok más gazdaságfejlesztésre alkalmas területen is kiválóak, belső forrásaikra alapozva indokolt azok prioritásként kezelése. Az elsődleges gazdasági előnyök kihasználása mellett a turisztikai jellegű beruházások élénkítése is rövid idő alatt hoz eredményt ezekben a térségekben.

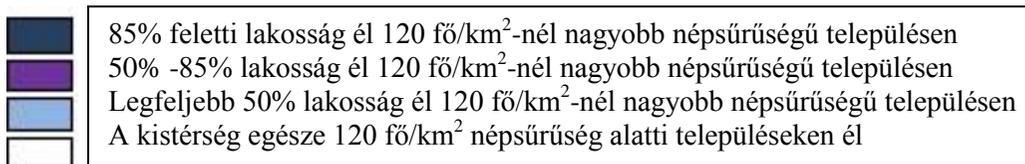
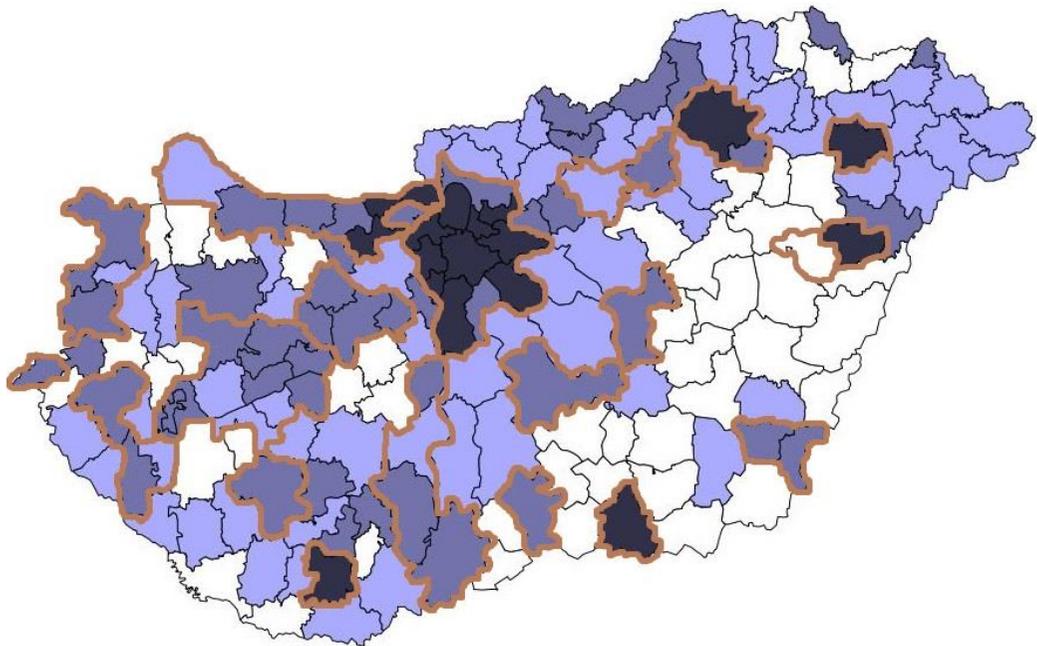
A pólustérségek mellett fontos kiemelni a **nemzetközi és regionális tengelyek** jellemzőit is, melyek nagy közlekedési tengelyek (autópályák) menti övezetek központjai. Ezekre a térségekre jellemző a felzárkózás, a gazdaság újabb szektorainak megjelenésével a külföldi működő tőke-koncentráció növekedése figyelhető meg, így mérséklődnek a foglalkoztatási feszültségek, javulnak a

megélhetés lehetőségei. A kiemelt zónákon kívül eső térségek jellemzően nehezebb helyzetben vannak, perifériának tekintjük őket. Ezek jellemzően a centrumoktól, nagyvárosoktól távolabb eső térségek, nehezebben elérhetőek, a „fejlesztési energia” kevésbé érvényesül. Alacsony a vállalkozások száma, kevés a munkahely, kedvezőtlenek az infrastrukturális feltételek. Az idegenforgalmi potenciál alapján a közepesen-alacsony vagy alacsony lehetőségű térségek ezek.

3.3.1. További befolyásoló tényezők vizsgálata

A térségek elhelyezkedésének feltétképezése után a kistérségek népsűrűségi adatait vizsgáltam. Arra kerestem a választ, hogy vajon a nagyvárosi centrumok jelenléte hogyan befolyásolja a turisztikai szempontból periférikus térségek helyzetét. Budapest és agglomerációjának kivételével szórt elhelyezkedést állapítottam meg népsűrűség tekintetében. Ahhoz azonban, hogy pontosabb képet kapjunk ennek területi megoszlásáról, és arányairól, nem elég ezt az információt tudnunk, ezért a további elemzéshez kiszámoltam a magyarországi kistérségek „urbanitás-ruralitás indexét”. Az index megmutatja, hogy az adott térség lakosságának hány %-a él 120 fő/km² népsűrűség feletti településen. Ezzel az volt a célom, hogy rámutassak arra a feltételezésemre, hogy az urbánus területeknek meghatározó szerepük van a turizmus szempontjából is, így a rurális területek helyzete nehezebbé válik.

2013-ban 17 olyan kistérséget számolhatunk, amely lakosságának legalább a 85%-a 120 fő/km²-nél magasabb népsűrűségű területen él. Ez jellemzően Budapest és agglomerációja, valamint a nagyobb vidéki központok: a Miskolci, Debreceni, Nyíregyházai, Szegedi és Pécsi kistérségek, melyeket urbánus térségeknek hívhatunk. Alapvetően vidéki térség a 174 kistérségből 50 térség, melyek lakosságának legfeljebb 85%-a de legalább 50%-a él a magas népsűrűségű településeken. Jellemzően vidéki térségből található a legtöbb, 61 desztináció esetében figyelhetjük meg, hogy a kistérség rendelkezik magasabb népsűrűségű településsel vagy településekkel, de az itt élő lakosság száma nem éri el a teljes lakosság felét. További 46 kistérségben nincs is olyan település, melynek a népsűrűsége meghaladná a 120 fő/km²-t, így tehát az ország kistérségeinek 61,5%-a jellemzően vidéki térség. Mivel a célom az volt, hogy megvizsgáljam, ezek az arányok mutatnak-e összefüggést a turizmus lehetőségeivel, ezért összevettem az adatokat a kistérségek 2013-as idegenforgalmi potenciál indexével. Az 5. ábrán barna színnel emeltem ki azokat a kistérségeket, amelyeknek 2013-ban közepesen-magas vagy kiemelkedően magas potenciált állapítottam meg.

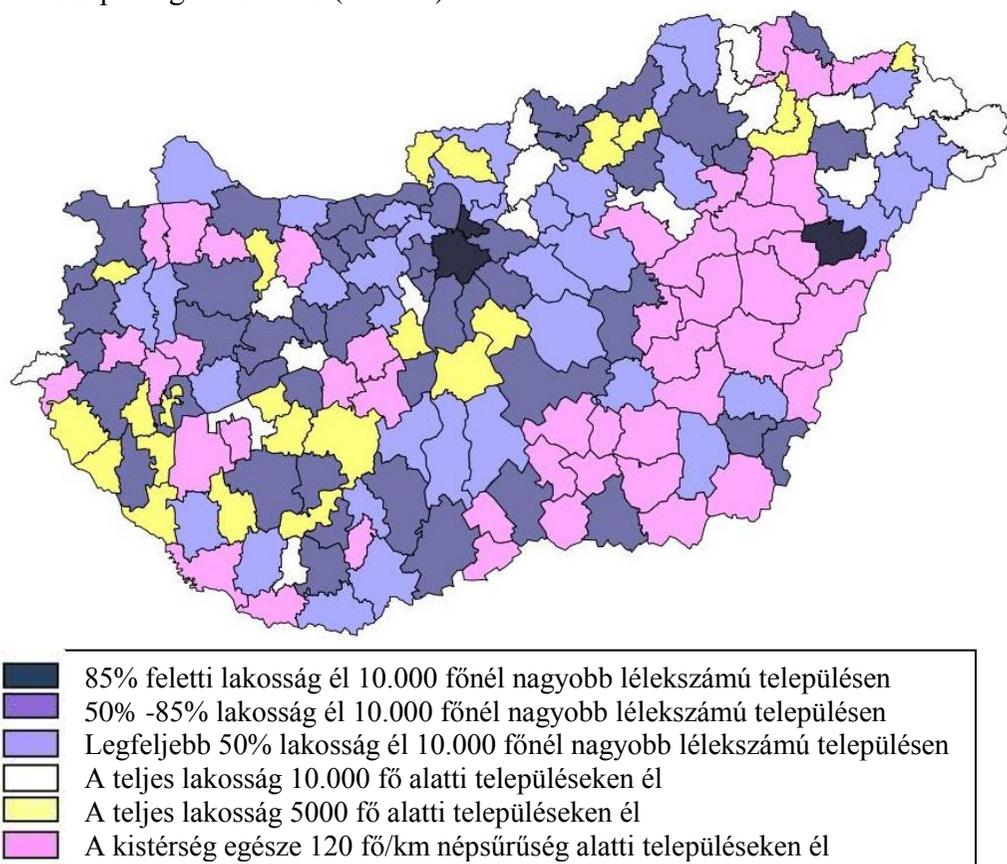
5. ábra: A kistérségek urbanitás- ruralitás indexének és idegenforgalmi potenciál indexének kapcsolata 2013-ban

Forrás: KSH, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

Az élenjáró területek többségében a lakosság legalább fele magasabb népsűrűségű területen él. Láthatunk olyan térségeket is, ahol a lakosság legalább fele városias környezetben él, turisztikában mégsem produkálnak jól. Megfigyelhető, hogy ezen térségek közelében jellemzően van egy centrum, ami turisztikai potenciál, valamint gyorsforgalmi elérés és népsűrűség alapján is kedvező helyzetben van. A közepesen-alacsony és alacsony potenciállal rendelkező kistérségeknek kivétel nélkül legfeljebb a fele él magasabb népsűrűségű településen. A kistérségek többsége nem éri el a 120 fő/km² népsűrűséget sem, az alföldi kistérségek többségére ez jellemző. A számítások alapján tehát megállapítható, hogy a jellemzően vidéki térségek szerepének erősítése a turizmuson belül jóval nehezebb, mint urbanus társaiké.

Az eredmények alapján úgy ítélem meg, hogy a feltételezésem igazolódott, mégis az urbanitás-ruralitás index – ilyen formában történő – számolását mégsem tekintetem minden téren informatívnak. Léteznek ugyanis olyan települések (főleg az Észak-Magyarországi régióban), ahol a népsűrűség magas egy-egy

települést tekintve, mivel magas népességszámú falvak jellemzik. Ezért ez az index torzíthat abból a szempontból, hogy a magas népsűrűség ténye ugyan igaz, de semmiképp nem nevezhetjük ezeket a térségeket urbanus területeknek. Ezért az index számítását újragondolva a 120 fő/km²-nél magasabb népsűrűségű települések esetében megvizsgáltam, hogy melyek azok, melyeknek az állandó népessége 10.000 fő feletti. Ezzel a módszerrel újra kiszámoltam, hogy a kistérségek lakosságának hány százaléka él 10.000 fő feletti valamint 5.000 fő feletti népességű városban (6. ábra).

6. ábra: A kistérségek urbanitás-ruralitás indexe az 5.000 és 10.000 fő feletti településekre vetítve 2013-ban

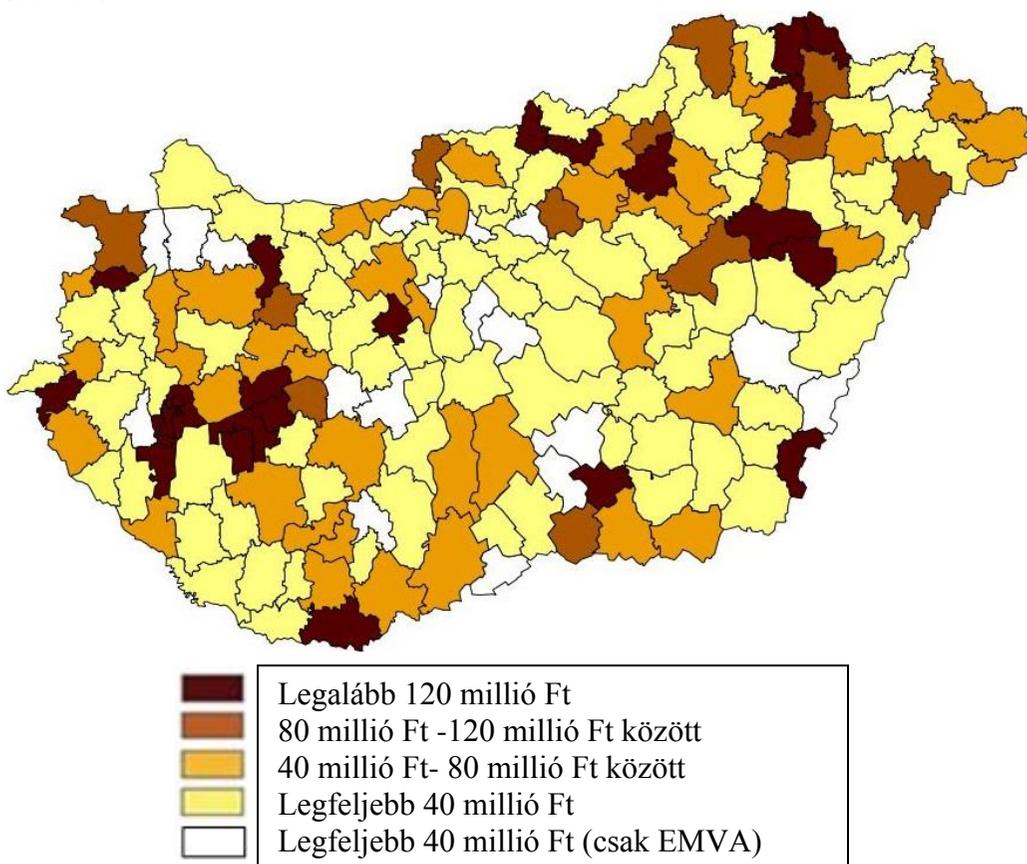
Forrás: KSH, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

A turisztikai potenciál index alsó két kategóriáját vizsgálva megállapítottam, hogy a magasabb népsűrűségű kistérségek teljes lakossága legtöbb esetben 5.000 fő alatti településeken él, egy pár kistérség esetében javul ez 10.000 fős városra. A módosított számítás alapján megállapítom, hogy a megfelelő turisztikai potenciál az inkább urbanus vagy erősen urbanus területeken rajzolódik ki egyértelműen. Az az összefüggés tapasztalható, hogy potenciál ott

jellemző, ahol a népesség legalább 40%-a 120 fő/km² népsűrűségű és 10.000 fő feletti lakosságszámú urbánus területen él. Ez az állítás csak abban az esetben igaz, ha közelében az összes eddigi mutatót nézve nincs olyan centrum, amely jobb feltételekkel rendelkezik. A magasabb népsűrűségű, de 10.000 fő alatti településű kistérségek jellemzően nem élenjárók, a 120 fő/km² alatti népsűrűségű desztinációk pedig Hajdúszoboszló kivételével megközelítőleg fele alacsonyan, fele közepesen-alacsonyan teljesít.

3.3.2. Európai Unió pályázati források

A fentiekben részletezett befolyásoló tényezők mellett fontosnak ítélem a pályázatok vizsgálatát is. A számadatokat vizsgálva körvonalazódik, hogy a 2007-2014-ig tartó időszakban nem volt olyan kistérség, amely valamilyen mértékű turisztikához kapcsolódó uniós forrásból ne részesült volna (7. ábra). Célom az volt, hogy megvizsgáljam, vajon a pályázati források és az általuk generált beruházások hosszú távon eredményhez vezetnek-e a turizmus szektorban.

7. ábra: Turizmushoz kapcsolódó pályázati források 2007-2014

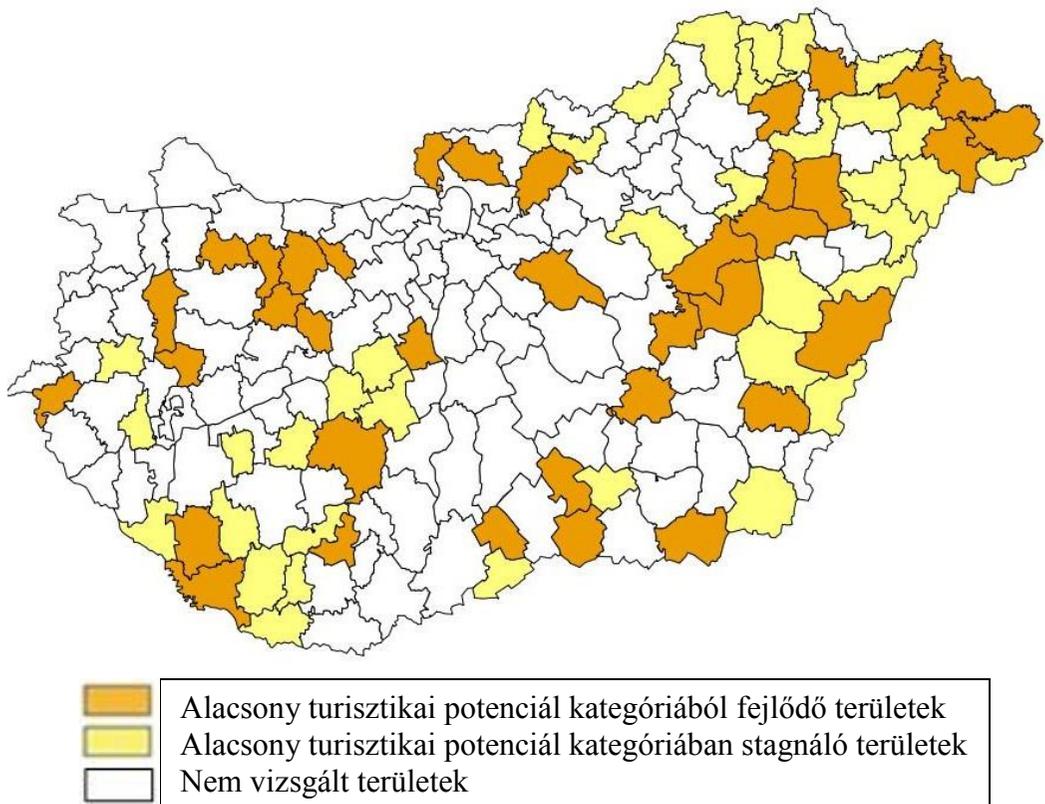
Forrás: TÉRKÉPTÉR, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

2013-ra 74 kistérség esetében növekedett az idegenforgalmi potenciál, aminek köszönhetően az adott kistérség magasabb kategóriába került. 2013-ra a kiemelkedően-magas kategóriába 15 kistérség került át, melyből összesen 6-nak ehhez elég volt összesen legfeljebb 40 millió forintnyi támogatás. További 6 kistérség kapott 40-80 millió forintnyi összeget, valamint három kistérség kapott kiemelkedően magas támogatást, mellyel felkerültek a magas kategóriába. 2007-hez képest húsz kistérségnek sikerült a közepesen-alacsony potenciállal rendelkezők közül a közepesen-magas térségek közé kerülni, a Zalakarosi és Gyula kistérségeknek sikerült jelentős forrást felhasználniuk ehhez. Előbbi 164 millió Ft támogatást kapott, míg utóbbi 150 millió Ft pályázati forrásból részesült. Érdekes, hogy az Ajkai-Devecseri térség csupán 10 millió forintnyi támogatást kapott, mely hozzájárult ahhoz, hogy az alacsony potenciállal rendelkező térségek közül 2013-ra a közepesen-magas potenciállal rendelkezők közé volt sorolható. Átlagosan 50 millió Ft körüli támogatás már fejlődést generált. A kiemelkedően magasán teljesítő térségekben az átlagos támogatási összeg 135 millió Ft volt.

Kiemelten kezeltem azokat a kistérségeket, amelyek a 2013-as idegenforgalmi potenciál alapján nem mutattak fejlődést, továbbra is alacsony kategóriába sorolandók. Megvizsgáltam, hogy milyen mértékű pályázati forrásból részesültek, és vajon mi okozta azt, hogy ez a forrás mégsem generált látható pozitív elmozdulást. A 37-ből 12 kistérség volt, amely 40 millió Ft feletti támogatásban részesült, ebből 5 kistérség 120 millió Ft felett. Ezek a kistérségek viszonylag koncentráltan helyezkednek el az északkeleti- és keleti határvonal mentén, valamint a dél-dunántúli régióban alkotnak kisebb csoportokat. Ezek jellemzően azok a térségek, melyek a leghátrányosabb, komplex programmal segített desztinációk. Többnyire instabil gazdasági helyzet jellemzi ezeket a térségeket, a társadalmi leszakadó hatás is nagyon erőteljes.

Megvizsgáltam azoknak a kistérségeknek az elhelyezkedését, amelyek az alacsony potenciállal rendelkező kategóriából fejlődni tudtak 2007-hez képest 2013-ra - és a fejlődés hatására a közepesen alacsony kategóriába kerültek - azért, hogy elemezni tudjam ezek térbeli elhelyezkedését a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségekéhez képest (8. ábra). A kiemelkedően-magas és magas potenciállal rendelkező centrum-térségeket kihagytam a szemléltetésből, mivel az volt a célom, hogy a hasonló gazdasági helyzetben lévő desztinációkat kutassam. Az alacsony potenciállal rendelkező kistérségekből 38-nak sikerült 2013-ra javítani pozícióján és elérni a kategóriaugrást. Ebből 20-nak 40 millió Ft alatti pályázati összeg is elegendő fejlődést hozott.

A 8. ábra térképén látható, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségek közelében kivétel nélkül találhatók olyan desztinációk, amelyeknek a 2007-ben megállapított turisztikai potenciál indexük 2013-ra növekedést mutatott. Megállapítható, hogy a külső befolyásoló tényezőket vizsgálva ezek a térségek előnyösebb helyzetben vannak a körülöttük lévő alacsony potenciállal rendelkező térségekhez képest. Úgy gondolom, hogy a leghátrányosabb helyzetben lévő desztinációk és a közelükben elhelyezkedő fejlődő térségek együttműködése elengedhetetlen a tartós fejlődés megalapozásaként.

8. ábra: 2007-ben alacsony turisztikai potenciállal rendelkező kistérségek 2013-ra elért eredményei

Forrás: TÉRKÉPTÉR, TEIR adatai alapján saját számítás, 2015.

Véleményem szerint a kooperáció segítségével kialakíthatók olyan kisebb turisztikai körzetek, melyek együttműködése, klaszterben gondolkodása lassíthatja a leszakadás mértékét, pozitív hatásaival megteremthető helyi szinten a gazdasági stabilitás. A perifériák közötti fejlődő térségek alkalmasak lehetnek arra, hogy az együttműködés bázisaként egyfajta centrumként tekintsünk rájuk a periférikus helyzetben lévő térségek között, azaz ők tekinthetők a perifériák

centrumának. Természetesen a perifériák a nagyvárosi pólustérségektől és centrumoktól való függését ez nem befolyásolja, valódi centrumoknak nem tekinthetjük őket, csupán a periférikus helyzetben lévő körzetek egy-egy kedvezőbb helyzetben lévő húzóterseinek.

A turisztikai pályázatok és potenciál-változás mellett fontosnak tartottam elemezni más forrásokat is, hiszen ahogyan korábban körvonalaztam, a turizmus működésének számtalan előfeltétele van, amelyeknek megteremtése fontos egy térségben. Ezért elemeztem az Új Magyarország Fejlesztési Terv - Új Széchenyi Terv gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó pályázati forrásait is 2007-2013 között.

A kistérségek többsége 40 millió Ft és 200 millió Ft közötti támogatást kapott, Budapest és agglomerációja jellemzően a kevesebb forrásfelhasználók közé sorolható nem konvergencia régióként. Megállapítottam, hogy azok a kistérségek, amelyek fejlődést értek el 2007-ről 2013-ra kivétel nélkül legalább 40 millió Ft gazdaságfejlesztési támogatáshoz is jutottak a turisztikai források mellett. Azok a kistérségek, amelyek támogatása nem érte el a 40 millió Ft-ot 1.000 lakosra vetítve, azok jellemzően azok a területek, amelyekben a fejlődés nem észlelhető idegenforgalmi potenciál szempontjából a turisztikai beruházások allokációja ellenére sem.

Ezen információk alapján egyértelműen megállapítottam, hogy a turisztikai pályázati források allokációja a gazdaság fejlesztése nélkül nem eredményes. Ahhoz, hogy a turizmus nemzetgazdasági ág sikeres lehessen egy adott térségben, szükséges a külső környezet fejlesztése is, a térség gazdasági stabilitásának megteremtése. A turizmus interszektorális jellegéből adódóan szoros kapcsolatban áll más nemzetgazdasági ágakkal is, így azok együttes fejlődése vezethet hosszú távon kiegyenlítődéshez. Megállapítottam, hogy szerkezeti problémákkal küzdő, kisebb vagy nagyobb mértékben hanyatló rurális térségekben kizárólag a turizmus fejlesztésének előtérbe helyezése nem biztosít kitörési lehetőséget a periférikus helyzetből. Ezekben a térségekben a gazdaságfejlesztési intézkedések mellett a turizmus segítség lehet a gazdaság több lábra állításában, ugyanakkor a periférikus területek egyoldalú függése az ágazattól hosszú távon nem oldja meg azok gazdasági-társadalmi leszakadásának problémáit. A helyi gazdaságfejlesztés célrendszerét szem előtt tartva fontos felmérni, hogy milyen problémákkal küzd a helyi gazdaság, milyen kapacitások, erőforrások állnak rendelkezésre és milyen lehetőségek rejlenek a helyi struktúrában a külső források figyelembevételével.

3.4. Új és újszerű tudományos eredmények

1. Az Európai Unióban turisztikai versenyképesség mérésére használt komplex idegenforgalmi hatásmutató részletesebb tanulmányozása alapján megfogalmaztam azokat a hiányosságokat, tapasztalatokat, amelyeket a kutatás folyamata során érzékeltem az általam kijelölt vizsgálati térségre vonatkozóan. A komplex idegenforgalmi hatásmutató módszertani felépítése nem teszi lehetővé a magyarországi LAU1-es szinten történő vizsgálatot. Ahhoz, hogy az index kistérségi szinten alkalmazható lehessen, a módszertani eljárás három fő részeleméből kettőt módosítani szükséges. A gazdasági hatás mérését javaslom a vendégejszakák számának alakulására módosítani, míg a társadalmi hatás mérését a kereskedelmi szálláshelyek mellett a magánszálláshelyek adataival is célszerű kiegészíteni.

2. Olyan – a komplex idegenforgalmi hatásmutatóhoz képest bővített – mutatórendszert dolgoztam ki, amely átfogóbb képet nyújt a turisztikához kapcsolódó vizsgálatok esetén, hiszen a turizmushoz szorosan kötődő gazdasági, társadalmi, infrastrukturális és szociális eredményeket is tartalmazza, mint az ágazatot befolyásoló tényezők. A bővített változóból álló mutatórendszert idegenforgalmi potenciál indexnek neveztem el. Az index kiszámításának képlete:

$$IPI_t = \frac{\sum_{n=12}^n IPI_t \left(\frac{v^{X_t} - v^{min X_{t0}}}{v^{max X_{t0}} - v^{min X_{t0}}} \right)}{n IPI_{n=12}}$$

3. A 2007-2013-ban lezajlott európai uniós programozási időszakhoz köthető turizmusfejlesztést célzó pályázati források gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó intézkedések nélkül nem vezettek eredményre. A gazdaságfejlesztési intézkedések mellett a turizmus segítség lehet a gazdaság több lábra állításában, ugyanakkor a periférikus területek egyoldalú függése az ágazattól hosszú távon nem oldja meg azok gazdasági-társadalmi leszakadásának problémáit.

4. A térségek periférikus helyzetét kifejezetten elmélyíti, ha belső erőforrásaikból adódó lehetőségeiket ezek a térségek egymás között is versenyeztetik, és nem a közös, kölcsönösen előnyös beavatkozások megvalósítására törekszenek. A kooperáció segítségével kialakíthatók olyan kisebb turisztikai körzetek, melyek együttműködése lassíthatja a leszakadás mértékét, pozitív hatásaival megteremthető helyi szinten a gazdasági stabilitás. A periférikus térségekben található fejlődő térségek alkalmasak lehetnek arra, hogy az együttműködés bázisaként, egyfajta centrumként, funkcionáljanak. Ezen térségeket – potenciális húzószerepük miatt – a perifériák centruma elnevezéssel illetem.

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Vizsgálataim alapján az alább részletezett főbb következtetéseket állapítottam meg, melyek alapján javaslataimat is megfogalmaztam. A disszertációmban vizsgálati területként Magyarországot választottam, kutatásom fókuszában a magyar kistérségek álltak. A kutatásomhoz szükséges adatgyűjtést és annak elemzését nagymértékben elősegítette a LAU1-es területi szintre rendelkezésre álló adathalmaz, de tekintettel arra, hogy a körülhatárolt kistérségek nem minden esetben hasonló erőforrású települések csoportjából épülnek fel, így a kistérségi szintű gazdaságélénkítő javaslatok megfogalmazását nehéz feladatnak ítélttem.

H1: A turisztikai versenyképesség mérésére alkalmazott nemzetközi és hazai módszerek nem adnak teljes képet a szektor tényleges működési mechanizmusairól, továbbá mérésük lokális szinten korlátozott vagy egyáltalán nem megvalósítható.

A turizmus, mint gazdasági ág körülhatárolása összetett, számtalan tényező figyelembevételét igényli. A nemzetközi gyakorlatban használt versenyképességi mutatók általában nagyobb területek – jellemzően országok, ország csoportok – eredményeinek összehasonlítására alkalmasak. Az országok turisztikai attrakciói, kulturális hagyományai, természeti- és történelmi értékei sajátosak. Könnyebben megfigyelhető eltéréseket mutatnak, mely alapján a szálláshely-kapacitások kihasználtsága és a vendégforgalom alakulásának eredményei is informatívabbak, mint két egymás mellett elhelyezkedő, kisebb területű magyarországi kistérség eredményei. Véleményem szerint ezek a mutatók finomításra, pontosításra szorulnak lokális szinten. A magyar turizmus elemzése kapcsán azt tapasztaltam, hogy a szektorhoz kapcsolódó elemek nem minden ponton egyértelműen meghatározottak. Olyan része a gazdaságnak, amelyet az elfogadott nemzetközi szabványok önálló elemként nem ismernek, illetve nem határolnak le egyértelműen, tehát önálló turizmus nemzetgazdasági ágazat nem létezik. A turizmus szektor helyzetének meghatározására a „szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ág” adataiból szerezhetünk információkat. Ezek az információk azonban nem adnak teljes képet a gazdasági ág hatásairól, feltételeiről és problémáiról. Számtalan olyan turisztikai tevékenységhez köthető vállalkozás működik, amely kategória alapján ide nem sorolható, mégis a szektorhoz köthető bevételt generál. A vendéglátás sem egyértelműen kizárólag turisztikai jellegű tevékenységi forma, így annak turizmusra gyakorolt hatása sem mérhető minden tekintetben. A turizmus legfőbb pozitív hatásai között szerepel a munkahelyteremtés,

foglalkoztatás-bővítés. A turizmusban foglalkoztatottak számáról véleményem szerint nem rendelkezünk pontos információkkal, hiszen a szektorral érintkező vállalkozások (pl. szolgáltatások, közlekedés) foglalkoztatottjait nem tekintjük a nemzetgazdasági ághoz kapcsolódónak. Így előfordulhat, hogy egy-egy turisztikai beruházás foglalkoztatás-növelő hatását pontosan mérni nem tudjuk, csupán feltételezéseink lehetnek. A beruházásból eredő egyértelmű hatása nem körvonalazható, így többek között a reálbér növekedésre vonatkozó hatása sem. **Így ezt a hipotézisemet teljes mértékben igazoltnak tekintem.**

H2: A turizmus feltétele a külső környezeti feltételek biztosítása, annak stabilitása. A külső környezet fejlődése pozitív hatást gyakorol a vidéki térgazdaság növekedésére, mely a turisztikai potenciál növekedését is generálja.

Kutatásom alapján megállapítható, hogy a turizmus nemzetgazdasági ág sikerességének rendkívül határozott feltételei vannak. Egy térség gazdasági-, társadalmi- és infrastrukturális stabilitása nélkül a szektor fejlődése nagyban megnehezül. Az országon belül körülhatárolható kiemelt zónák sikerességüket erős gazdasági szerepüknek köszönhetik. A belső vagy külső perifériának tekintett térségek esetében elsődleges a stabilitásuk megteremtése. Véleményem szerint semmiképp nem vezet eredményhez, ha a leszakadó térségek gazdasági alaptényezőjének a turizmus szektort tekintjük. A turizmus nemzetgazdasági ág kizárólag a szektor működéséhez szükséges alapfeltételek és erőforrások megléte esetén képes hosszú távon jövedelemtermelésre. Véleményem szerint ezek hiányában turisztikai beruházások hosszú távon nem érik el a térségben a kívánt eredményeket jelentős forrásfelhasználás ellenére sem. **A megfogalmazott hipotézist kutatási eredményeimre támaszkodva igazoltnak tekintem.**

H3: A turizmus szempontjából élenjáró területek Magyarországon a regionális pólusok valamint a nemzetközi tengely mentén elhelyezkedő térségek. Ezeken a területeken kívül eső, periférikus kistérségek turizmushoz köthető gazdaságélénkítő törekvései legtöbbször nem elegendők a térség számára.

A regionális pólusoknak, nemzetközi körforgásba bekapcsolódott térségeknek meghatározó szerepük van a turizmus szempontjából is, így a rurális területek helyzete nehezebbé válik. Megállapítottam, hogy szerkezeti problémákkal küzdő, kisebb vagy nagyobb mértékben hanyatló rurális térségekben kizárólag a turizmus fejlesztésének előtérbe helyezése nem biztosít kitörési lehetőséget a

periférikus helyzetből. Ezekben a térségekben a gazdaságfejlesztési intézkedések mellett a turizmus segítség lehet a gazdaság diverzifikálásában, ugyanakkor a periférikus területek egyoldalú függése az ágazattól hosszú távon nem oldja meg azok gazdasági-társadalmi leszakadásának problémáit. A helyi gazdaságfejlesztés célrendszerét szem előtt tartva fontos felmérni, hogy milyen problémákkal küzd a helyi gazdaság, milyen kapacitások, erőforrások állnak rendelkezésre és milyen lehetőségek rejlenek a helyi struktúrában a külső források figyelembevételével. Megállapítottam, hogy a hátrányos helyzetben lévő, a turizmus ágazat működéséhez szükséges erőforrásokkal nem/vagy nem teljes körűen rendelkező térségek kizárólag más térségekkel együttműködve lennének képesek piaci pozíciójuk javítására. Összefogás nélkül ez jóval nehezebb vagy egyáltalán nem lehetséges. **Ezen hipotézisemet részben igazoltnak tekintem.** Önmagában a turizmus fejlesztése nem képes a leszakadás megállítására, de a külső környezet fejlesztésével egy időben – a helyi adottságokra, belső erőforrásokra alapozva – kitörési irány lehet a periférikus helyzetből.

H4: A turizmusfejlesztéshez kapcsolódó európai uniós pályázati források felhasználása nem minden térségben generált kielégítő eredményeket a hosszú távú fenntartható fejlődés megalapozásához. A turizmus külső környezetének fejlődése nélkül a turizmusfejlesztési törekvések nem érik el a kívánt hatást, az ágazat fejlődéséhez kizárólag a turizmusfejlesztéshez kapcsolódó források allokációja nem elégséges.

Véleményem szerint a pályázati források tényleges hasznosulása a szektorban nem körvonalazható egyértelműen. A versenyképesség javítására irányuló pályázatok, a gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó források, a társadalmi megújulás, környezet-és közlekedésfejlesztés eredményei szoros kapcsolatban vannak a turisztikai ággal is, melyek – ágazatra kifejtett – hatásai nehezen mérhetőek. A tipikusan turisztikai beruházások között is fellelhetőek olyanok, amelyeknek fejlődést generáló hatásai nem egyértelműek. A turisztikai vonzerőfejlesztés esetében beszélhetünk olyan beruházásokról is, melyeknek a célja a történelmi-és kulturális értékek megóvása, egyfajta állapotmegőrzés. Történelmi hagyományaink és értékeink, épített örökségeink, műemlékeink megőrzése fontos feladat, ám ezek a beruházások nem minden esetben járnak jövedelemtermeléssel, versenyképesség fokozásával vagy munkahelyteremtéssel. A turizmusfejlesztéshez kapcsolódó európai uniós pályázati források felhasználása jellemzően azokban a térségekben nem generált kielégítő eredményeket, amelyeknek a gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó források allokációja a legalacsonyabb volt a 2007-2013-as programozási

időszakban. Ezek azok a területek, amelyekben a fejlődés nem észlelhető idegenforgalmi potenciál szempontjából a turisztikai beruházások allokációja ellenére sem. A turizmus szoros kapcsolatban van más nemzetgazdasági ágakkal, ezért ahhoz, hogy a turizmus sikeres lehessen egy adott térségben, mindenképpen szükséges a külső környezet fejlesztése is. Megállapítható, hogy a magyarországi kistérségek esetében kizárólag a turizmus fejlesztése hosszú távon nem biztosít stabil gazdasági hátteret, a gazdaság- és területfejlesztési intézkedések hiányát nem képes pótolni. **Így a hipotézisben megfogalmazott állításaimat részben igazoltnak tekintem.**

A megfogalmazott következtetésemre alapozva az alábbi javaslatokat tettem a feltárt problémák megoldására:

Véleményem szerint Magyarországon a turizmus erős koncentrátságot mutat időben és térben egyaránt. Úgy gondolom, hogy fontos tényező ennek a koncentrátságnak az oldása, időbeli és térbeli szélesítése. A turizmus nemzetgazdasági ág meghatározó tényezője az országban az egészségturizmus, melynek nemzetközi szintű megismertetése fontos feladat. Ez a fejlesztési irány a hatályban lévő koncepcióban megfelelő hangsúlyt kap, hiszen az elérendő célok között szerepel, hogy Magyarország 2024-re az egészségturizmus több területén Európai legnépszerűbb desztinációja legyen. Emellett úgy gondolom, hogy a kínálati elemek diverzifikációja enyhíthetné a szektoron belül észlelhető erős koncentrátságot.

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Koncepcióban meghatározott egyéb turizmusfajtákhoz tartozó stratégiák kiszélesítése is fontos tényező az egészségturizmus mellett, így a lovas-turizmus, a kerékpáros- aktív turizmus, ifjúsági turizmus, kulturális turizmus, ökoturizmus, falusi turizmus is. Az egészség megőrzésében, az ehhez kapcsolódó szolgáltatásokban az egészségturizmus jelentősége kiemelkedő, de véleményem szerint a sporttal, mozgással, természetjárással összefüggő turizmusfajtákkal kiegészülve változatos programkínálat hozható létre. A különböző turizmusfajtákhoz kötődő szolgáltatók együttműködése által kedvezőbb feltételeket tudnának ajánlani a fogyasztók részére, mely együttműködés a partnerek szempontjából is előnyös. A partneri viszony véleményem szerint nem kizárólag helyi szinten értelmezhető.

Léteznek olyan turisztikai vonzerők, amelyek helyhez kötöttek (pl. természeti erőforrások: gyógyvíz, túraterületek, Nemzeti Parkok, növény- és állatvilág, épített örökségek, műemlékek stb.). Ezen tényezők megléte jelentős előnyhöz

juttathatja azt a térséget, amelyben megtalálhatók. Vannak azonban kifejezetten olyan turisztikai attrakciók, termékek és szolgáltatások, amelyek értékteremtő képessége nem helyhez kötött. Ilyenek például az országra jellemző történelmi- és kulturális hagyományok, az egyedi gasztronómiai világ, a kulturális turizmus különböző területeinek lehetőségei, a konferencia- és fesztiválturizmusban rejlő potenciál. Ezeknek a területeknek az összekapcsolása, komplex programcsomaggá alakítása a legtöbb kistérség számára nyitott lehetőség.

Megítélésem szerint a nemzeti értékek és a hungarikumok megismertetése nem kap kellő figyelmet a marketing tevékenységeken belül. Az országimázs kialakításának fontos elemei nemzeti értékeink hangsúlyozása. A nemzeti értékeknek a központi stratégiai menedzselése és átfogó marketingkoncepció kialakítása véleményem szerint elengedhetetlen feladat. Évszázados múltra visszatekintő fürdőkulturánk mellett számtalan unikális termék, szolgáltatás vagy örökség jellemzi országunkat. Budapest nevezetességei, a pálinka, a Tokaji borvidék, a gulyásleves elsők között említésre kerül a Magyarországra látogató külföldiek körében, de a Kassai-féle lovasíjász módszer – mint hungarikum – előtérbe kerüléséről már kevesebbszer beszélhetünk. Ahhoz, hogy a gasztronómiai hagyományok, a magyar vendéglátás megfeleljen a hazai és nemzetközi elvárásoknak, jó minőségű, helyben, közvetlen környezetben, illetve az országban termelt nyersanyagok szükségesek. Az élelmiszer-nyersanyagok területén hiányzik az erőteljes ösztönzés jó minőségű termékek előállítására, pedig természeti adottságaink kimagaslóak kiváló minőségű élelmiszerek termelésére. A hagyományok, a kulturális örökség és kézművesség megőrzését minden turisztikai fejlesztésnél előtérbe kell helyezni.

A fejlett központokhoz képest a periférikus kistérségek nehezebb helyzetben vannak. Ezeknek a térségeknek azonban nem a nemzetközi vagy hazai élvonalba történő bekerülés elsősorban a cél, hanem a helyi gazdaságfejlesztés adta lehetőségek kihasználása kell, hogy az első számú cél legyen. Ennek elsődleges célcsoportjai véleményem szerint a belföldi utazók, akik száma egyre növekvő tendenciát mutat - nem utolsó sorban a Széchenyi Pihenőkártya bevezetésének köszönhetően. A Szép-kártya egyszerre gazdaságfejlesztő, munkahelyteremtő, egészségmegőrző és társadalmi szemléletformáló program. Külön ki kell emelni a kártya gazdaságfejlesztő hatását a vidék vonatkozásában, hiszen a költés több mint 80 %-a vidéken jelentkezik. A sérülékeny, természeti értékekben gazdag térségek kapcsán a nemzeti stratégiai fejlesztési célkitűzések egyértelműen a természeti erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodást támogatják. A helyi lakosság számára hasznos, a tömeg-szemlélet helyett a kisebb számú turistát vonzó, mérsékelt környezeti terhelést jelentő turizmusformákra való

koncentrálás említhető meg itt elsődlegesen. Az ökoturizmus és egyes aktív turisztikai termékek tipikusan a nemzeti stratégia kiemelt jelentőségű erőforrásai (víz, táji értékek stb.).

A periférikus helyzetben lévő térségek turisztikai attrakciófejlesztésének kialakításában meghatározó szerepe van – akár települések vagy kistérségek által közösen nyújtott – komplex csomagok kialakításának. A helyi adottságok adta lehetőségeket kihasználva olyan együttműködésekre van szükség a térségek között, mely a csomagok széleskörű kínálatát teremti meg. Olyan turisztikai körzetek kialakítására van szükség, amelyek határai nem elsősorban közigazgatási határok mentén helyezkednek el, hanem a belső erőforrások optimális kombinációin, valamint tényleges együttműködési hajlandóságon alapulnak. Véleményem szerint a termékkapcsolásban rejlő lehetőségek a turizmus tevékenységeinek lényeges elemei. Úgy gondolom, hogy a belső vagy külső periférián lévő térségek különböző erőforrásaik együttes felhasználásával kedvezőbb feltételeket képesek teremteni a gazdaságuk előmozdításához. A turisztikai régiók közül Budapesten, a Balatonnál, és a Dél-Dunántúlon is működik regionális szintű turisztikai kártyarendszer. Véleményem szerint a térségek komplex programcsomagjaiknak kialakításához jó alapot adnak a működő kártyarendszerek, mint egyfajta jó gyakorlat.

A kiegyensúlyozott, szerteágazó nemzetközi kapcsolatok kialakítása és fenntartása is fontos feladat, a külső erőforrások bevonása érdekében. A turizmus ezen a területen is sajátos lehetőségekkel rendelkezik. A Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió külön stratégiai célkitűzést rendel a nemzetközi kapcsolatok erősítéséhez, melynek része a szakmai, intézményi kapcsolatok erősítése, és a közép-európai, Kárpát-medencei térségekben. Kiemelt jelentőségű a nemzeti gazdaságpolitika keleti térségekkel történő kapcsolat erősítése, egyrészt a nemzetközi jelenlét kiszélesítése az értékesítési piacokon, így erősítve a hazai beutaztatást, másrészt a befektetések ösztönzése terén.

A szélesebb spektrumú területi együttműködések mellett fontos a hazai térségek közelebbi, határok mentén húzódó területekkel történő együttműködése is. Véleményem szerint a határon átnyúló együttműködések mértéke, intenzitása egyelőre nem kielégítő, érdemes lenne ezeket célzottabb pályázati forrásokkal ösztönözni. Az együttműködő térségek egységes arculati elemeket használva fokozhatják marketing tevékenységüket. Az egyes szálláshelyek, turista útvonalakon működő vendéglátóegységek, múzeumok, kávézók együttműködési hajlandósága által akár több napos programcsomagok is kialakíthatók, kedvezményekkel, extra szolgáltatásokkal kiegészítve.

A 2014-2020-ig tartó programozási időszak egyik legfontosabb célkitűzése a fejlesztési források hatékony felhasználása régióknál kisebb méretű területi egységekben, ahol azonos problémával küzdenek, vagy a hasonló adottságok közös kihasználása a cél. Ezen újnak tekinthető irány olyan kooperációk kialakulását támogatja, amelyekben az együttműködő térségek aktív részvétele, valamint a közösen kitűzött és közösen elérendő célok kölcsönösen előnyös módon történő megvalósítása elengedhetetlen.

Az együttműködések ösztönzésében az önkormányzatokon kívül a Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezeteknek is nagy szerepe van, melyek a térség adottságainak ismeretével rendelkeznek, és képesek kialakítani az ahhoz kapcsolódó marketing stratégiát is. A térségi és helyi összefogáson nyugvó, a belföldi magyar turizmust koordináló és szervező turisztikai szervezetek (TDM) stratégiai megerősítése fontos feladat. A TDM szervezetek megalakulása óta eltelt időszak alatt elegendő ismeret áll rendelkezésre ahhoz, hogy a szervezetek megtapasztalják az intézményrendszerben betöltött fontos szerepüket.

A valós együttműködések ösztönzése véleményem szerint a TDM szervezetek részéről még javítható, ami a megfelelő mértékű kommunikáció hiánya miatt alakulhatott így. A turisztikai szervezetek (TDM) szabályozása, a kompetenciák, hatásköri kérdések megoldása a turizmusirányítás feladata. A turisztikai szervezetek számára további kihívás a helyi szereplők körében való elfogadottságuk megszilárdítása. Az érdemi szakmai partnerség, a felelős együttműködés megteremtése érdekében ki kell alakítani az egyeztetéshez szükséges szakmai fórumokat. A TDM rendszerre épülő intézményrendszer kialakítása fontos feladat.

A belföldi turizmus élénkítése érdekében a stabilan működő magyar turisztikai szervezeti rendszer teljes kiépítésére van szükség. A fenntartható működés biztosításához elengedhetetlen a jogszabályi környezet megteremtése is. A turizmus gazdasági ág egyre erősödő szerepét figyelembe véve véleményem szerint elengedhetetlen annak törvényi szabályozása.

5. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Tudományos folyóiratok

Idegen nyelven megjelent tudományos cikk:

1. Káposzta J. – **Nagy A.** – Nagy H. (2014): Efficiency of Hungarian regions in using the development funds for touristic purposes, *Regional economy. South of Russia*. 4 (6), ISSN 2310-1083, pp. 33-37
2. **Nagy A.**; Virág Á (2014): Destination management in Hungary. *Agricultural Bulletin of Stavropol Region* 1 (1), ISSN: 2222-9345, pp. 41-44.
3. Káposzta J. - **Nagy A.** - Nagy H. (2013): Tourism infrastructure index and the distribution of development funds in statistical regions of Hungary. *Agrarian Bulletin of the Urals*, 12 (118), ISSN 1997 - 4868 (Print), ISSN 2307-0005 (Online), pp 80-83.
4. **Nagy A.** - Káposzta J. - Csonka T. (2013): The role of tourism in rural areas of Hungary. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists= Roczniki Naukowe*, 15 (5), ISSN 1508-3535, pp. 211-214.
5. Nagy H. - Káposzta J. - Kollár K. - **Nagy A.** (2011): The development prospects of rural areas in the least-developed regions of Hungary. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists= Roczniki Naukowe* 13 (6), ISSN 1508-3535, pp. 152- 156.
6. Káposzta J. - **Nagy A.** (2010): The examination of the relationship between tourism and competitiveness in Hungary regarding the impacts of the global economic crisis. *Bulletin of the Szent Istvan University*, 2010 (1), ISSN 1586-4502. pp. 143-152.

Magyar nyelven megjelent tudományos cikk:

7. **Nagy A.** - Vudiné Prohászka V. - Kollár K. (2010): A turizmus szerepe a vidéki térségek fejlődésében. Vidék Hangja Magazin, online folyóirat, MNVH Kiadó Gödöllői Innovációs Központ Kft., ISSN 2061- 7127, 2010.12.14.
http://mnvh.hu/ptPortal/index.php?mod=news&action=showNews&new_sid=12072&lang=hu

Tudományos konferencia előadás kiadványban megjelentetve

Idegen nyelvű:

8. Káposzta J. - **Nagy A.** - Nagy H. (2013): Territorial distribution of the touristic funds in the Hungarian regions. pp.554-559. In: Szendrő K - Soós M. (szerk.): *Proceedings of the 4th International Conference of Economic Sciences*, Kaposvár University, Faculty of Economic

- Sciences, 9- 10 May 2013., Kaposvár- Hungary, ISBN 978-963-9821-62-0, 602 p.
9. **Nagy A.** - Péli L. - Nagy H. (2012): The outbreak potentials of health tourism, funds from the New Hungarian Development Plan. pp. 1388-1395. In: *XIII. Nemzetközi Tudományos Napok- 13th International Scientific Days*. Gyöngyös, Magyarország: 2012.03.29 -2012.03.30. ISBN: 978-963-9941-53-3.
  10. Káposzta J. - Nagy H. - Kollár K. - **Nagy A.** (2011): Economic and social inequalities within the regions containing the most-underdeveloped rural areas of Hungary, European economic recovery and regional structural transformations. In: *The 10th anniversary of the Romanian Regional Sciences Association, the 8th International conference*, RISOPRINT Cluj-Napoca, 24-25 June 2011. Románia, 2011.06.24-2011.06.25. Paper 978-973-53-0574-1. CD kiadvány.
  11. Nagy H. - Káposzta J. - **Nagy A.**- Kollár K. (2011): Have the regional inequalities increased or decreased in the Hungarian regions due to the Structural and Cohesion Funds or not? pp. 37-38. In: „*What future for cohesion policy?*” *An Academic and Policy Debate, Abstract book*. Regional Studies Association, 16-18 March 2011, Bled, Slovenia, előadás. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/mar-slovenia/papers/Kollar.pdf>
  12. Kollár K. – Káposzta J. – **Nagy A.** – Nagy H. – Vudiné Prohászka V. (2011): Do the Structural and Cohesion Funds represent real means of development in the least-developed territories of Hungary? pp. 26-27. In: „*What future for cohesion policy?*” *An Academic and Policy Debate, Abstract book*, Regional Studies Association, 16-18 March 2011, Bled, Slovenia, előadás. <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2011/mar-slovenia/papers/Prohaszka.pdf>
  13. Goda P. – **Nagy A.** (2010): Regional analysis of the development actions of tourism between 2007 and 2010 in the NHDP. pp. 213-222. In: Villányi L. (szerk.): *Cross- border initiatives to facilitate economic and social development in the V4 countries and in Ukraine, Conference Proceeding*. June 2-4 2010, Szent Istvan University Gödöllő, Hungary. ISBN 978-963-269-182-4.
  14. Kollár K. – Ritter K. – Péli L. – **Nagy A.** (2010): Examination of the current hungarian regional competitiveness from the point of view of the tourism. pp. 180-186. In: Villányi L. (szerk.): *Cross- border initiatives to facilitate economic and social development in the V4 countries and in Ukraine, Conference Proceeding*. June 2-4 2010, Szent Istvan University Gödöllő, Hungary. ISBN 978-963-269-182-4

Magyar nyelvű:

15. **Nagy A.** - Kovács L. (2010): A turizmus és a közlekedési infrastruktúra regionális összefüggései Magyarországon. In: *XVI. Nemzetközi Környezetvédelmi és Vidékfejlesztési Diákkonferencia*, Mezőtúr, 2010. június 30- július 2. ISBN 978- 963-87874-4-6 (nyomtatott kiadvány) pp. 54., ISBN 978- 963-87874-5-3 (CD kiadvány).
16. **Nagy A.** (2013): A Tokaji Borvidék térségi fejlődésben betöltött szerepe. p.76. In: Káposzta J. (szerk): *A KKV-k szerepe és helyzete a gazdaságban és a Hungarikumok szerepe a területi fejlődésben és fejlesztésben*. A Magyar Tudomány Ünnepe 2013. programsorozat keretében megtartott Intézeti konferenciák összefoglaló kiadványa. Gödöllő, SZIE, GTK, RGVI; ISBN 978-963-269-408-5; pp. 53-57.

Szakkönyv, könyvrészlet

17. **Nagy A.** (2010): A turizmus kialakulásának háttere, általános jellemzői (5. fejezet). pp. 56-65. In: Káposzta J. (szerk): *Integrált területfejlesztés*. (Ajánlott szakirodalom MSc. hallgatók számára), p 92, SZIE GTK RGVI, Gödöllő,